

SON CİHÂNGİR

-SULTAN DÖRDÜNCÜ MURÂD HÂN'IN ROMANI-

TURGUT GÜLER

YAYIN NU: 1706

EDEBÎ ESERLER: 883

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI

SERTİFİKA NUMARASI: 49269

ISBN: 978-625-408-127-9

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®

İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Editör: Göktürk Ömer Çakır

Kapak Tasarımı: Mahmut Doğan

Dizgi-Tertip: Mahmut Doğan

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: İMAK OFSET BASIM YAYIN SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.
Akçaburgaz Mah. 137. Sok.No: 12 Esenyurt / İstanbul / TÜRKİYE
Sertifika Numarası: 45523 Tel: (0212) 444 62 18

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.

Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Turgut Güler: 1951 yılında Afyonkarahisâr'ın Sultandağı ilçesine bağlı Dort (bugünkü Doğancık) köyünde doğdu. Âilesi, 1959 Ocak ayında Aydın'ın Horsunlu kasabasına yerleşti. İlkokulu orada, Ortaokulu Kuyucak'da okudu. İki hafta kadar Nazilli Lisesi'ne devâm ettikten sonra, Nazilli Öğretmen Okulu'na girdi. Bu okulun ikinci sınıfını bitirdiği 1968 yılında, İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu Hazırlık Lisesi'ne kaydoldu. 1969-1973 yılları arasında, Yüksek Öğretmen Okulu hesabına İstanbul Üniversitesi Edebiyât Fakültesi Târîh Bölümü'nde tahsîl gördü.

İstanbul Çapa'daki Yüksek Öğretmen Okulu'nun Kompozisyon ve Diksiyon Hocası olan Ahmet Kabaklı'nın başkanlığında kurulan Türkiye Edebiyât Cemiyeti'nde, bilâhare bu cemiyetin yayınladığı Türk Edebiyâtı Dergisi'nde vazîfe aldı. Bir taraftan üniversite tahsiline devâm etti, bir yandan da bahsi geçen derginin "*mutfak*" tâbir edilen hazırlık işlerinde çalıştı. Metin Nuri Samancı'dan sonra da ikinci yazı işleri müdürü oldu (Mart 1973, 15. Sayı). Bu dergide yazı ve şiirleri yayımlandı.

1973 Haziranında üniversiteyi bitirdiğinde, Malatya Mustafa Kemâl Kız Öğretmen Lisesi târîh öğretmenliğine tâyin edildi. Ahmet Kabaklı'nın arzûsu ile bu görevine başlamadı ve İstanbul'da kaldı, Türk Edebiyâtı Dergisi'ndeki mesâfi sürdürdü. 1975 yılında hem Edebiyât Cemiyeti (Bakanlar Kurulu karârıyla *Türkiye* kelimesi kaldırılmıştı), hem de Türk Edebiyâtı Dergisi, maddî sıkıntılar yaşamaya başladı, dergi yayınına ara verdi. Bunun üzerine, resmî vazîfe isteği ile Millî Eğitim Bakanlığı'na mürâcaat etti.

Van Alparslan Öğretmen Lisesi'nde başlayan târîh öğretmenliği, Mardin, Kütahya ve Aydın'ın muhtelif okullarında devâm etti. 1984 yılında açılan Aydın Anadolu Lisesi'nin müdürlüğüne getirildi. 1992'de, okulun yeni binâsıyla berâber adı da değişti ve Adnan Menderes Anadolu Lisesi oldu. Bu vazîfede iken, 1999 Ağustosunda emekli oldu. 2000-2012 yılları arasında, İstanbul'da, Altan Deliorman'ın sâhibi olduğu Bayrak Basım-Yayım-Tanıtım'da çalışmalara yardımcı oldu. Yine Altan Deliorman'ın çıkardığı Orkun Dergisi'nde, kendi adı ve müsteâr isimlerle (Yahyâ Bâlî, Husrev Budin, Ertuğrul Söğütlü) yazılar yazdı. İki kızı var.

Yayımlanmış Diğer Eserleri: *Orhun'dan Tuna'ya Uluğ Türkler*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, Ocak 2014, Ağustos 2016 [İkinci Baskı]; *Takı Taluy Takı Müren-Daha Deniz Daha Irmak*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, Ekim 2014; *Cihângîr Tûğlar-Selîmnâme*, Ötüken Neşriyat, İstanbul,

bul, Ekim 2014; *Ejderlerin Beklediği Hazîne-Türkçe Üzerine Düşünceler*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, Şubat 2015; *Şehsüvâr-ı Cihângîr-Fâtihnâme*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, Kasım 2015; *Demir Kuşaklı Cihângîr-Süleymânnâme*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, Kasım 2016; *Değirmen Taşı-Akşemseddin'in Romanı*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, Haziran 2017, Mart 2021 [İkinci Baskı]; *Mahzûn Hudûdlar Çağlayan Sular*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, Eylül 2017; *Taşı Yenen Adam-Mîmâr Koca Sinan'ın Romanı*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, Haziran 2018; *Gün Batımı*, Kırmızılar Yayıncılık, Eskişehir, Nisân 2019; *Güneşli Bir Nisân Günü-Bektâş Ağa'nın Romanı*, Kırmızılar Yayıncılık, Eskişehir, Haziran 2019; *Ötüken Yış-Gök Gözlü Gök Yeleli Bozkurt'un Romanı*, Kırmızılar Yayıncılık, Eskişehir, Ekim 2019; *Deryâlar Sultânı-Barbaros Hayreddîn Paşa'nın Romanı*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, Kasım 2019; *Kâlincar'daki Arslan-Yabgulu Türkmenlerin Romanı*, Kırmızılar Yayıncılık, Eskişehir, Ağustos 2020; *Cihângîr Savleti-Anadolu Fethinin Romanı*, Kırmızılar Yayıncılık, Eskişehir, 2021.

BİRKAÇ SÖZ

Geleceğe âit nice hayâl ve tasavvurumuzun “taht”ında oturan “murâd”, aynı zamanda, kavuşulduğunda “vuslat” şölenine vesîle olan bir nihâî hedef. Günlük hayâta akseden bu “murâd”lı tavır ve yönelişlerimiz yanında, târîhimizde idrâk ettiğimiz epeyi “Murâd” yılları bulunuyor.

Osmanlı hükümdârlarından beşinin adı “Murâd”. İlk Murâd’ın, bir de “Şehîd” sıfatı var. Kosova’da, o mübârek vücûdun mânevî havası, hâlâ teneffüs ediliyor. “Meşhed” sözünün, Kerbelâ’dan sonra hakıyla temsil edildiği yer, Kosova’daki “Hudâvendigâr Türbesi” oldu. Horasan coğrafyasında, o isimle anılan şehri de, ayrıca kaydetmek lâzım. İkinci Murâd’ın zamâna yayılan tevâzuu ile Üçüncü’nün zirveye güz savuran haşmet ve debdebesi; Beşinci’nin saltanat kısalığındaki rekoru, “Murâdî” cümlelere sermâye oluyor.

Murâd’ların Dördüncü’sü; şiddeti, yasağı ve korkuyu haklı kılan, hattâ onlara adıyla bir lezzet katan bambaşka bir hüviyette, târihe selâm veriyor. Sultan Ahmed Hân-ı Evvel ile Mâhpeyker Kösem Sultan’ın oğulları olarak 28 Cemâziyelevvel 1021 (27 Temmuz 1612) Cuma günü İstanbul’da doğan Murâd-ı Râbî, babasının “taht”a çıkamadaki yaş çitasını biraz daha aşağıya çekerek 11 yaşında “câlis-i evren-i saltanat” oldu.¹

Türk vicdânında açtığı yaralar hâlâ kanayan “Hâile-i Osmâniye”de,² Sadr-ı âzam Dâvûd Paşa’nın senaryosunu yazdığı bir tertîb ile öldürülmek istenmiş, fakat takdîr-i ilâhî eseri, bu hâin ve şen’î plân muvaffak olamamıştır. Sultan Osman Hân-ı Sâni’nin gececik boy-

¹ câlis-i evren-i saltanat olmak: tahta oturmak [câlis: oturan / evren: taht].

² Hâile-i Osmâniye: Osman Dramı / Osman Trajedisi [Sultan İkinci Osman Hân’ın, kendi askeri tarafından fecî’ şekilde öldürülmesi].

nuna kemend bağlayanlar, Şehzâde Murâd'ı da ortadan kaldırmannın yolunu arıyorlardı.

Topkapı Sarayı'nın bahçesinde toplatılan ve Üsküdar'a götürülmek üzere hazırlık yaptırılan bütün şehzâdeler, başlarına gelen bu acâib hâlin mânâsını anlamaya çalışırlarken, şehzâdelere nezâret eden kapı ağalarından biri, henüz on yaşındaki Murâd'ın yanına, alenî sû-i niyetle yaklaşıp tam cürmünü ifâ edecekken, Dâvûd Paşa'dan tenbîh almadığı anlaşılan diğer ağalar, duruma hâkim olarak, cânî kapı ağasını der-dest ettiler.

İkinci Osman Hân'ın yerine, ikinci def'a tahta çıkan amcası Birinci Mustafa, bu sefer de muktedir hükümdâr olamayınca, Vezîr-i âzam Kemânkeş Ali Paşa, Şeyhülislâm Zekeriyâyâde Yahyâ Efendi ile devlet ricâli ve ulemâdan daha birçok kişinin tavsiye ve şiddetli arzusuyla, çocukluk döneminde bulunmasına rağmen, Şehzâde Murâd, 15 Zilkade 1032 (10 Eylûl 1623) Pazar günü, Osmanlı Cihân Devleti'nin başına oturtuldu.

16 Zilkade 1032 (11 Eylûl 1623) Pazartesi günü, Eyûb Sultan Türbesi'nde düzenlenen Kılıç Alayı'nda; Azîz Mahmûd Hüdâyî Efendi, yeni Padişâh'a kılıç kuşandırdı. 21 Zilkade 1032 (16 Eylûl 1623) Cumartesi günü de, Sultan Murâd-ı Râbî'in "*hitân*"³ merâsimi yapıldı. O da, babası gibi, "*câlis-i taht*" olduktan sonra sünnet edildi. Kısa aralıklarla yaşanan bu pâdişâh sünnetleri, anılan vecîbenin Saray'daki yaş telâkkîsi hakkında ipucu veriyor. Demek ki, şehzâdeler 10-14 yaşlarına kadar, sünnet konusunda müsâmahayla bekletiliyorlar. Elbette, bunun aksi de vâridir. Çok küçük yaşlarda sünnet edilen şehzâdelerin sayısı da az değildir.

Sultan Murâd'ın ilk saltanat yılları, daha ziyâde Vâlide Sultan Kösem Mâhpeyker ile onun ekibini oluşturan devlet erkânının kontrol ve inisiyatifinde geçti. 1042 (1632) yılına kadar süren bu dönemde, Pâdişâh'ın, gelişen hâdiselerde en ufak bir tesîri de, tedbîri de görülmedi. Murâd Hân, Sadr-ı âzam Topal Receb Paşa'yı îdâm ettirip zorbaları devre dışı bıraktığı 28 Şevvâl 1041 (18 Mayıs 1632) Salı günü, devlet dümenini kavî elleriyle kavradı.

Dördüncü Murâd, "*taht*"a çıkarıldığında, sadâret makâmında Kemânkeş Ali Paşa bulunuyordu. Paşa'nın siyâsî kudreti, bir hayli yükselmiş görünüyordu. Fakat memleket çok sıkıntılı bir devir yaşı-

³ hitân: sünnet, sünnet etme.

yordu. İstanbul'daki otorite ve iktidâr boşluğu, eyâletlerdeki idâre-cilerin mütegalibe⁴ ile iş birliği yapmasına, hattâ bizzat kendilerinin mütegalibe olmasına yol açıyordu.

Sultan Osman Hân'ın kanını dâvâ etme bahânesiyle etrâfına adam toplayan, sonra da Erzurum civârında hâkimiyet kuran, devletin resmî kuvvetlerini karşısına alıp askerleri öldüren; bütün bu yaptıklarının yanına kâr kaldığını görünce de, Ankara istikaametine doğru yürüyüşe geçen Abaza Paşa, bahsedilen kaos manzarasının tipik şahsiyetlerinden biriydi. Aynı şekilde, Bağdad yöresinde de Bekir Sübaşı, devlete kafa tutar hâle gelmişti. Sonunda, Bağdad elimizden çıkıp Safevî işgâline girdi. Hâfız Ahmed Paşa'nın idâresindeki Osmanlı kuvvetleri, Bağdad'ı geri almaya muvaffak olamadı.

Abaza Paşa üzerine gönderilen askerî birlikler, uzun ve yıpratıcı bir mücâdeleden sonra, bu isyânı bastırmayı başardılar. Teslim olan âsî Paşa, Pâdişâh'dan aman diledi. Âlî-cenâb davranmayı şîâr edinen Murâd Hân da, bu sergerdeyi affedip Bosna'ya Beylerbeyi yaptı.

Bağdad'ı istirdâd etme gayretlerine dâhil olmak üzere Husrev Paşa, 18 Şevvâl 1038 (10 Haziran 1629) Pazar günü sefere çıktı. Hemedan ve Bağdad'ı nihâî hedefine alan Paşa, Kerbelâ, Nefes ve Hille'yi zabtetmesine rağmen, aynı neticeyi Bağdad'da sağlayamadı ve bu durum Husrev Paşa'nın azliyle, yerine Hâfız Ahmed Paşa'nın getirilmesine sebep oldu.

Sultan Murâd Hân'ın saltanat yıllarına rastlayan Avrupa manzarası, bir hayli karışık ve de karanlıktı. Otuz Yıl Savaşları denen çatışma, Hristiyan mezhepleri arasında keskin ayrılık hatları çizmişti. Anılan mezhepler, sanki ayrı birer dinmiş gibi, kendisinden olmayanları düşman telâkkî ediyorlardı. Katolik, Ortodoks ve her memlekette ayrı bir isim alan Protestan Hristiyanlar, aralarındaki kıyasıya nüfûz mücâdelesini, Osmanlı topraklarına da taşıdılar. Hemen hemen bütün mezheb grupları, Devlet-i Âl-i Osman nezdinde imtiyaz kapma yarışına girdiler.

Sultan Murâd, babası döneminde imzâlanan Zsitvatorok⁵ Andlaşması'nı, 1036 (1627) yılında yeniledi. Avrupa'nın bu sıradaki zaa-

⁴ mütegalibe: zorba takımı, derebeyi.

⁵ Zsitvatorok (Zitvatorok): Macaristan'da Gran (Usturgon) şehri ile Komorn (Komran) Kalesi arasında ve Zsitva (Sitva) Suyu'nun Tuna'ya döküldüğü yerde, bir kısım Türk târihçilerinin "Jitva Boğazı" dedikleri yer. Sultan Birinci Ahmed

fi, maalesef Türk makâmılarınca tam değerlendirilemedi. Çünkü, başta İstanbul olmak üzere, askerın zorbalığı, Türk Cihân Devleti'nin tamâmını tahakküm altına almıştı.

Sultan Murâd'ın cülûsundan sonra, arka arkaya ayaklanmalar oldu. Âsiler, her def'asında hamiyet sâhibi devlet ricâlinden kur-bânlar seçip onların kellelerini istiyorlar, ekseriyetle de emellerine ulaşıyorlardı. Topal Receb Paşa'nın başını çektiği tahrîkler, pek çok bî-günâhın kanına girdi.

Cennetoğlu diye biri, Balıkesir ve çevresinde, neredeyse istiklâl ilân edecek güce ulaştı. Devletin kuvvetlerini aylarca uğraştıran bu sergerde, nihâyet 1034 (1625) yılı içinde Manisa civârında yenildi, kaçtığı Denizli'de yakalandı ve îdâm edildi.

Bu isyanlı yıllarda, devlet idâresinde hissedilir biçimde Vâlide Mâhpeyker Kösem Sultân'ın ağırlığı vardı. Her geçen gün, biraz daha olgunlaşan ve etrâfindakileri ayırt etmeye başlayan Sultan Murâd, annesinin vesâyetinden sıkılmaya, bunalmaya başlamıştı. İktidârını ilân edeceği ânı, sabırsızlıkla bekliyor ve bunun zemînini kendi iç dünyâsında hazırlamaya gayret ediyordu. Kösem Sultan da, oğlundaki bu temâyülden çekiniyor, onu hediye ve eğlencelerle oyalamaya çalışıyordu.

Sultan Murâd'ın, idâreyi ve devleti zabt u rabt altına almak için irâdesini bilemediği, keskinleştirdiği hâdiseler, gözleri önünde cereyân eden bir vahşî, hûnhâr⁶ cinâyettir.

Hâfız Ahmed Paşa'nın, Pâdişâh'ın da bizzat şahit olduğu bir vahşet manzarasında, vücûdu parçalanarak katledilmesi, "*Murâdî*" hasletlerin uyanmasına sebep olmuştur. Bu hâdisenin altında da, yine Topal Receb Paşa'nın durmak ve dinmek bilmeyen hırsları yatmaktadır.

Husrev Paşa'nın azli ve bir müddet sonra da öldürülmesi, Receb Paşa'daki mel'anetin vitesini büyülttü. Bir gün, Pâdişâh'ın yapılanların intikâmını almasından korkan ve bunun tedbîrini erken vakitte almak isteyen Receb Paşa, Hâfız Ahmed Paşa aleyhine bir kampanya başlattı. Maksudı, hem ikbâline en büyük engel diye gördüğü Hâfız Paşa'dan kurtulmak, hem de Sultan Murâd'a gözdağı vermektir.

Hân'ın saltanatında, 10 Receb 1015 (11 Kasım 1606) Cumartesi günü, burada imzâlanan andlaşma yüzünden şöhret bulmuştur.

⁶ hûnhâr: kan yağdırıcı, kan saçan.

Topal Receb'in kışkırttığı zorbalar, At Meydânı denilen bugünkü Sultan Ahmed Meydânı'nda toplanıp, üç gün arka arkaya, kellesini istedikleri devlet ricâlinin listesini Saray'a iletiler. Listede Sadr-ı âzam Hâfız Ahmed Paşa, Şeyhülislâm Zekeriyâyâzâde Yahyâ Efendi, Yeniçeri Ağası Hasan Halife ve Musâhib Mûsâ Çelebî dâhil on yedi günahsız insanın adı yazılıydı.

Sultan Murâd, kontrolü henüz ele geçiremediğinden, âsîlerin arzularını kabullenip Hâfız Ahmed Paşa'yı onlara verdi. Paşa'nın, canavarca parçalara ayrılışını, dehşetle seyreden Pâdişâh, bunun intikâmını almaya o gün⁷ yemîn etti.

Topal Receb Paşa, hayâlinde yaşattığı sadr-ı âzamlık makâmına oturdu. Yahyâ Efendi'nin yerine de, Ahîzâde Hüseyin Efendi Şeyhülislâm oldu.

Topal Receb'den tenbîhli gürûhun, İstanbul ve diğer mühim şehirlerde ortaya koyduğu edepsizlik, hayâ perdesini yırtacak, ar damarını çatlatacak seviyeye indi. Naîmâ, bu davranışları anlatmaya çalışırken: “*zikri müstehcendir.*” kaydını düşüyor. Balkan ve İstiklâl savaşlarında “*düşman*” bilinen gruplarca ortaya konan şenâatin, belki daha fazlası, içimizden çıkmış serserîler tarafından işleniyordu.

Topal Receb Paşa'dan kurtulmadan, iyi ve sağlıklı bir adım atılmayacağını anlayan Sultan Murâd, 28 Şevvâl 1041 (18 Mayıs 1632) Salı günü, mûtâd dîvândan sonra Receb Paşa'yı huzûruna çağırdı. Sâbika dosyasını adetâ ezberlediği Sadr-ı âzam'ını:

“*Gel bakalım zorba-başı!*”

diye karşılıdı.

Topal Receb'in, kendini suçsuz göstermeye yönelik sahte ve dalkavukça sözleri, Sultân'ın hiddetini şiddetlendirdi. Onu, orada boğdurdu ve cesedini, Saray'a her gelişinde berâberinde getirdiği sergerde kalabalığının önüne koydurdu. Mühr-i Hümâyûn'u da Tabanı Yassı Mehmed Paşa'ya verdi.

Bir yıldırım düşmesi sür'at ve çabukluğunda gelişen bu hâdis, zorbaları ve onlara arka çıkanları şaşkına çevirdi. Bir-iki hafta süren bu şaşkınlıktan sonra, içlerindeki serserîlik ve şakâvet hisleri yeneden kabaran isyân ekibi, bir kısım târîhçiye göre Ok Meydânı'nda, bâzı araştırmacılara nazaran da At Meydânı'nda toplandı. Aynı gün,⁸

⁷ 19 Receb 1041 (10 Şubat 1632).

⁸ 20 Zilkade 1041 (8 Haziran 1632).

aynı saatlerde, Topkapı Sarayı'nın Marmara Denizi'ne nâzır Sinan Paşa Köşkü (İncili Köşk)'nde bir ayak dîvânı emreden Sultan Murâd; asker, ulemâ ve ümerâdan kalabalık temsilcilerin önünde, meşhûr nutkunu îrâd eyledi. Hücçetini,⁹ cümle cümle Kur'ân'dan alan ve Tûrân Oflazoğlu'nun, tanınmış eserine pek güzel taşıdığı bu konuşma sonunda, Sultan Murâd-ı Râbî', bütün uzviyetiyle Türk Cihân Devleti'nin tek hâkimi oluyordu.

Kaanûnî'den sonraki "gâzî" hükümdâr sayısı, bir elin parmakları kadar bile değildir. Sultan Murâd, işte o nâdir gâzîler içinde, bir hayli ön sırada duruyor.

İkisi de İran'a müteveccih Revân ve Bağdad seferleri, halk muhayyilesine fevkalâde parlak bir Dördüncü Murâd portresi yerleştirmiştir. Bu portredeki Pâdişâh, zamânın bütün silâhlarını en üst mahâretle kullanan; spor anlayışını güç ve kuvvet depolama düşüncesine yerleştiren; Zâloğlu Rüstem veyâ Herkül tarzında bir görünüşe sâhiptir. Aslında, Murâd-ı Râbî'e atfedilen husûsiyetlerin çok büyük bir kısmı, Pâdişâh'ın vücûdunda, libâsından daha yakın ve hakikat olarak durmaktadır. Hilkatinden ve irşiyetinden aldıklarına, kendi azim ve gayretiyle ilâve ettikleri bir araya gelince, göz kamaştırıcı Sultan Murâd, gönül tahtına kuruluyor.

"Dördüncü Murâd" demek, yasak ve şiddet demektir. O, artık düzinelerle deyimim yasak koyucusudur ve bu duruşuyla, Türk kültürünün ebedî bahçesine dâhil edilmiştir.

Hak edenin yanı sıra, birçok bî-günâh da, "Murâdî" fermânlarla hayattan koparıldı. "Dördüncü Murâd" vâkîası; başta ağabeyi Sultan Osmân'ın başına gelenler olmak üzere, Sinan Paşa Köşkü'ndeki itaat sağlayıcı nutuk irâdına kadar yaşanan herc ü mercin ve de kepâzeliğin bir aksülâmeli tarzında değerlendirilmelidir.

İdârî hâkimiyeti sağladıktan sonra, hemen her husûsda ve Türk Cihân Devleti'nin köşe-bucak her yerinde gölgesini dolaştıran Dördüncü Murâd, otoritesizliğin tam zıddını, adıyla anılacak şekilde ilân ile bunu cümle Âlem'e kabûl ettirmiştir.

Yavuz Sultan Selîm'in şedîd mizâcından nişâneler taşıyan Dördüncü Murâd yönelişleri, birtakım haksızlıkları içine alsada, aslâ "tel'in"¹⁰ dâvet edecek noktaya taşınmamıştır. Aksine, bu yasak ve

⁹ hüccet: delil, vesika, senet, belge.

¹⁰ tel'in: lânet okuma, lânetleme, kargama (kargıma).

hiddet, millî kabûle mazhar olarak, halkın samimî duâlarıyla desteklenmiştir.

Babasının yirmi sekiz yıllık ömür elbisesi, ilâhî terzi tarafından Sultan Murâd'a da giydirilmiş; o da o kadarcık bir hayâtı yaşayabilmiştir. 15 / 16 Şevvâl 1040 (8 / 9 Şubat 1640) Çarşamba / Perşembe gecesi, yatsıdan sonra can emânetini teslim eden bu kabına sığmaz Hâkân, Sultan Ahmed hazîresi¹¹ girişindeki türbede, ağabeyi Osman'la yan yana, babası Sultan Ahmed Hân-ı Evvel'in kollarında, ebedî muhabbeti tadıyor.

Sultan Murâd-ı Râbî' devrinin fikir, san'at, ilim seviyesine bakanlar, Türk semâsında parlayan yıldızlardan teşekkül etmiş, geniş hacimli bir galaksi ile karşılaşır. Çok uzun ve de kalitesi hayli yüksek listenin içinde, sâhalarının kutbu sayılacak isimler de vardır.

Şu edebiyât kadrosuna bir bakar mısınız? Kimler yok ki? *Şeyhülislâm Yahyâ, Nef'î, Nev'î-zâde Atâî, Cevrî, Azmî-zâde Hâletî, Nâilî, Bahâî, Vişne-zâde İzzetî, Veysî, Nergisî, Tıflî Çelebî (nâm-ı diğer Leylek)*.

Lâle Devri'nin şiir yükünü sırtlayan Nedîm, "kasîde" ve "gazel" üstâdlarını sayarken:

"Nef'î, vâdi-i kasâidde sühân-perdâzdır,
Olamaz ammâ gazelde Bâkî vü Yahyâ gibi."¹²

diyor.

Nedîm'in gözünde kasîdenin pîri Nef'î, gazelin ise Bâkî ile Şeyhülislâm Yahyâ'dır. Nef'î, hiciv vâdisinin de önde gelen süvârilerindedir. Sultan Murâd'ın insana bakış rengi ile Nef'î'ninki neredeyse aynıdır. Bu müşterek duruşa oturan müsâbaka, "Hünkâr" olanın gâlibiyetiyle noktalanır ve Nef'î'ye, Boğaziçi'yle Marmara'nın suları ebedî istirâhatgâh yapılır.

Şâirin katlinden kısa süre önce, Pâdişâh, Beşiktaş Kasrı'nda, Nef'î'nin yeni takdîm ettiği *Sihâm-ı Kazâ*'sını¹³ okumakta iken, çok yakınına yıldırım düşer. Hiddetlenen Sultan Murâd, elindeki Nef'î kitabını yere fırlatır. Hemen çağırıldığı Şâir'e, bir daha hiciv yazmaması husûsunda söz vermesini söyler. Nef'î, Hâkân huzûrunda verdiği bu sözü tutmayınca, bilinen âkıbet hâsıl olur.

¹¹ hazîre: etrâfında duvar veyâ çit bulunan mezarlık, ağıl vs.

¹² "Nef'î, kasîde vâdisinin güzel söz söyleyenidir / Ammâ, gazelde Bâkî ve (Şeyhülislâm) Yahyâ kadar olamaz.

¹³ *Sihâm-ı Kazâ*: Kazâ Oklarını (Nef'î'nin hicivyelerini topladığı kitabının adı).

Bu gelişmeleri dikkat ve heyecânla tâkip eden İstanbul'daki kalem sâhipleri, hâdiseye nefis bir kader libâsı biçerek:

“Gökden nazîre indi Sihâm-ı Kazâ'sına,

Nef'î, diliyle uğradı Hakk'ın belâsına...”

mısrâ'larını, edebiyât târîhine hediye ederler.

Ankaralı Bayram-zâde Şeyhülislâm Zekeriyâ Efendi'nin oğlu olarak doğan Yahyâ, hem babasının ilmiyedeki mansıbına¹⁴ ulaştı, hem de Türk dîvân şiirinin yüz akları arasına, şân ve şerefle girdi. İlk hocası, babası idi. Medreselerden aldığı icâzetler, onu ilmiye mesleğinin zirvesine kadar çıkardı. Haleb, Şâm, Kâhire, Bursa, Edirne gibi, hepsi de pek mühim şehirlerin kadılıklarından sonra, Anadolu ve Rûmeli Kazaskerliklerinde bulundu. Üç def'ada, toplam on sekiz yıl Şeyhülislâmlık yaptı. Ömür şeridine Kaanûnî Sultan Süleymân Hân, Sultan İkinci Selîm Hân, Sultan Üçüncü Murâd Hân, Sultan Üçüncü Mehmed Hân, Sultan Birinci Ahmed Hân, Sultan Birinci Mustafa Hân, Sultan İkinci Osman Hân, Sultan Dördüncü Murâd Hân, Sultan İbrâhim Hân ve Sultan Dördüncü Mehmed Hân'ın saltanat yıllarından sahneler yerleştirdi. Sultan Murâd-ı Râbî'in cülûsunda, Sadr-ı âzam Kemânkeş Ali Paşa ile fikir birliği yapıp, yeni Pâdişâh'ın tarafında saf tuttu. Dîvân edebiyâtının klâsik mazmûnlarını, mesleğinin îtibârına kurbân etmeden, onların geleneğine uygun mısrâ'lar yazmaktan aslâ çekinmedi. Şeyhülislâm olmasına rağmen:

“Mescidde riyâ-pîşeler etsin ko riyâyı,

*Meyhâneye gel kim, ne riyâ var, ne mürâî.”*¹⁵

diyebilecek bir san'atkâr cesâretine sâhipti.

“Üstâd” olmanın yolunu ve yordamını, her büyük yolcu gibi, o da biliyor ve bildiğini yapıyordu.

Evliyâ Çelebî ile Kâtib Çelebî'nin baş köşeye kurulduğu târîh, coğrafya, seyâhat, sosyoloji, hukuk sâhalarında, Göricele Koçi Bey gibi müstesnâ şahsiyetler de, tanıdık, dost selâmları gönderiyorlar.

Bu âciz satırların tâkati, Peçûylü İbrâhim,¹⁶ Evliyâ ve Kâtib Çelebîleri anlatmaya kâfi gelmez. Onlardan, vesîle yoluyla bahsetmenin,

¹⁴ mansıb: devlet hizmetinde büyük memûrluk, erişilmek istenilen yüksek mevki, makâm.

¹⁵ “Câmide iki yüzlülügü huy edinenler, böyle yapmaya devâm etsinler, sen onları ikiyüzlülükleriyle baş başa bırak / Meyhâneye gel, burada ne iki yüzlülük var, ne de ikiyüzlü.”

¹⁶ Peçûylü İbrâhim: yanlışlıkla “Peçevî” dediğimiz büyük Türk târîhçisi.

hafif görüneceği bellidir. Müstakil bahislerde bile yer darlığı çekilecek o paragraflardan sıyrılarak, bu vâdinin sâkinlerinden bir isim demeti yapalım: *Koca Müverrih Hüseyin Efendi, Topçular Kâtibi Abdülkâdir, Vecihî Hasan, Hasan Beyzâde Ahmed Paşa, Solak-zâde, Hemdemî Mehmed, Kara Çelebî-zâde Abdülazîz Efendi, Mehmed Halife, Şârihü'l- Menârî-zâde...*

Sultan Murâd devrinin renk zenginliği, bunlardan ibâret değil elbette. Hezâr-Fen Ahmed Çelebî ile Lâgarî Hasan Çelebî'den söz açıldığında, göğsümüz; *"kanatla ve roketle uçmanın patenti bizdedir."* diye kabarıyor.

İran seferlerinin yâdigârı olarak İstanbul'a ve de Sultan Murâd'ın husûsî meclisine dâhil edilen *"Emîr Gûne Oğlu"; "Emirgân"* sözünün müzikalitesi ile anılan o Cennet köşesinde, hem çayın hasını, hem de bize mahsûs bir keyfi, asırlardır demlendiriyor.

Mübâlâğasız şekilde, yüzyıllarla hesaplanan zamân içinde Dün-yâ'nın idâre edildiği Topkapı Sarayı'ndaki iki köşk, *Bağdad ve Revân* adlarıyla, Sultan Murâd'ın mîmârî zevkini - ihmâle inâd - günümüze taşıyorlar. O köşklere geçirilecek sâniye mikdârı vakit bile, İremî¹⁷ lezzetler sunar. İsimlerine istif edilmiş târîh yekûnu ise, *"kellesi koltuğunda"* dolaşan *"Genç Osman"*lara hürmet duruşundadır.

"Uyan ey gözlerim, gafletten uyan..."

mısrâıyla başlayan ilâhî formundaki bestenin, güftesiyle berâber Sultan Murâd'a âit olduğu tahmîn ediliyor.

Her ne kadar, bâzı müzikologlar, bestede Ali Ufkî Dede'ye pay çıkarıyorlarsa da, güfteden besteye uzanan yolun, o kadar uzun olmadığına, Dördüncü Murâd azmi ve kaabiliyeti, bizzat şâhittir.

Türk târihinin büyük şahsiyetleri arasında, her dâim yer alan Sultan Dördüncü Murâd Hân, hakkında hayli söz söylenmiş, müstesnâ bir şahsiyettir. O, târîhî bir isim olmanın çok ötelinde kulaç atan, fevkalâde bir roman kahramânıdır. Buradaki *"roman kahramânı"* tâbirini, herhangi bir edebî eserin muhtevâsını hayâl ederek kullanmıyoruz. Sultan Murâd Hân, başta cemiyet hayâtına koyduğu yasaklar yüzünden, kendi romanını bizzat kendisi yazmıştır.

Bu satırların âciz yazıcısı, Aydın'da bir lisenin müdürlüğünü yaparken, merhûm Receb Yazıcıoğlu'nun vâliliği ile tanışmış, Aydın Vâlisi'nin, hiç alışılmadık yasaklarına, vazîfesi îcâbı yakından şâhid

¹⁷ İrem: Âd kavmi zamânında, Şeddâd tarafından Cennet'e benzetilerek yapılan bir bahçe. Şâm'da veyâ Yemen'de olduğu söylenir.

olmuştu. Receb Bey'in, Aydın'dan evvelki vâililikleri, Aydınlılar tarafından bilindiğinden, onun koyduğu yasaklar, hiç yadırganmamış idi. Receb Yazıcıoğlu'nun, ahâli katındaki adı "Dördüncü Murâd" olmuştu. Bendeniz, o zamanki Aydın Vilâyeti bürokrasisinin, en alt kademesinde bir lise müdürü idim. Buna rağmen, Vâli'nin koyduğu yasakları ve yeni uygulamaları, esaslı biçimde hissediyordum. Receb Bey'in bir numaralı yasağı sigara hakkında olmuş, okulların her tarafı sigarayı tel'in eden slogan ve afişlerle donatılmıştı. Aradan geçen bunca sene, Receb Bey'i haklı çıkardı ve şimdi, Aydın'daki okullar ve diğer resmî dâireler değil, Türkiye'nin her tarafı sigaranın yasaklandığı bir sâha hâline geldi.

Sultan Dördüncü Murâd, Türk insanına yasağı sevdiren ve dahi sevimli gösteren bir mevkide durmaktadır. Ne var ki, herkese yasakladığı keyif verici maddeleri, mâyileri, kendi nefesine yasaklayamayan bu şahsına münhasır Türk oğlu, hayâtının bahârında, üstelik yirmi sekiz yaş gibi kısacık bir ömrü geride bırakarak aramızdan ayrılmıştır. Babası Sultan Birinci Ahmed Hân da, yirmiz sekiz yaşında Hakk'a kavuşmuştu.

Sultan Dördüncü Murâd Hân'ın 1032 (1623)-1049 (1640) yılları arasındaki saltanatı iki ayrı safhada incelenmelidir. 1041 (1632) yılında, Sadr-ı âzam Topal Receb Paşa'nın idâmına kadar süren ilk safhada, devlet idâresinde Sultan Murâd Hân'ın hiçbir hâkimiyeti, tesiri olmamıştır. Vâlide Sultan Kösem Mâhpeyker'in başını çektiği bir menfaat ve hırs gürûhu, devlet mekanizmasını harâbeye çevirmişler, ahâlinin can, mal, ırz ve nâmûs emniyetini pâyımâl eylemişlerdir. Önce Sultan İkinci Osman Hân'ın, kendi askerleri tarafından kemendle boğulması, ardından Sultan Birinci Mustafa Hân'ın yeniden tahta çıkarılması, bahsine çalıştığımız manzaranın şeklini ve dahî rengini gözler önüne sermektedir. 1632 yılına kadar, olup bitenleri seyreden, fakat, akıl defterine devâmlı notlar alıp kaydeden Sultan Murâd Hân, bilhassa Sadr-ı âzam Müezzinzâde Hâfız Ahmed Paşa'nın zorba askerler tarafından gözü önünde parçalanmasını, müstakbel icraatı için mühim kayıtlar arasına koymuştur.

Sultan Yıldırım Bâyezîd Hân'ın oğullarından Süleyman ve Mûsâ Çelebileri pâdişâh saymayan klâsik Osmanlı târîh telâkkisine göre, Sultan Murâd Hân-ı Râbî' on yedinci Pâdişâh'dır. Bu hesâba, Sultan İkinci Murâd Hân, Sultan İkinci Mehmed Hân (Fâtih Sultan Mehmed

Hân) ile Sultan Birinci Mustafa Hân'nın ikişer def'a taht'a çıkmaları dâhil edilmemiştir. İsim hesâbı yapılmıştır. Yine, Osmanlı pâdişâhlarından ikisi, devletin birinci ve ikinci kurucusu diye takdîm edilmişlerdir. Bunlardan ilki, elbette Osman Gâzî Hazretleri'dir ve bunda kimsenin şüphesi bulunmamaktadır. İkinci isim, Ankara Muhârebesi'nden sonra yaşanan Fetret Devri'ni bitirerek, devletin Rûmeli ve Anadolu arâzisine tek başına sâhip olan Çelebî Sultan Mehmed Hân'dır. O, gerçekten, devletin ikinci kurucusu mevkiindedir. Bendenizin âciz kanaatine nazaran, bu kurucu pâdişâhlar iki değil, dördür. Üçüncüsü Yavuz Sultan Selîm Hân'dır. Dünyâ'nın gelmiş geçmiş en büyük Cihângîrlerinden biri olan Yavuz Sultan Selîm Hân, babası Sultan Bâyezîd-i Velî'nin yumuşak tabiatını istismâr ederek Osmanlı Türk Cihân Devleti'ni yıkmaya azmeden Şâh İsmâil'e rakîb olmuş ve devleti, yok olmaktan kurtarmıştır. Safevî pâyitahtı Tebrîz'e çok çok uzak bir yer olan Antalya'da, “Şâh Kulu” adı verilen bir sergerdenin çıkardığı isyân, her bakımdan Şâh İsmâil destekli idi. Yavuz Sultan Selîm Hân, Çaldıran Ovası'nda, Şâh İsmâil'in karşısına, basit ve uydurma mezheb kavgası için değil, Osmanlı Türk Cihân Devleti'nin bekaası için çıkmış ve o muhteşem Çaldıran Zaferi'ni kazanmıştı. Bu yüzden o, devletin üçüncü kurucusudur. Dördüncü kurucu ise, Genç Osman Fâciâsı veyâ Hâile-i Osmâniye denilen felâket ve onun ardından sökün eden zorba tahakkümünden devleti çıkaran Sultan Dördüncü Murâd Hân'dır.

Sultan Dördüncü Murâd Hân, aynı zamânda Türk “Cihângîr” hükümdârlar zincirinin son halkasıdır. Bu satırların âciz yazıcısı, daha önce “Cihângîr Tüğlar-Selîmnâme” adını taşıyan kitapta Yavuz Sultan Selîm Hân'ı; “Şehsüvâr-ı Cihângîr-Fâtihnâme” isimli kitapta Fâtih Sultan Mehmed Hân'ı; “Demir Kuşaklı Cihângîr-Süleymânâme”de de, Kanûnî Sultan Süleyman Hân'ı, “Cihângîrlik” mihverinde anlatmaya çalışmıştı. Bütün bu bahsettiğimiz çalışmalar sırasında, bendenizin aklı ve fikri, Sultan Dördüncü Murâd Hân'ı da bu mihver içine alabilmekle meşğuldü. Allâh'a şükürler olsun, önünüzdeki bu roman, o dileği hakikat örsüne koydurdu.

Romana “Son Cihângîr-Sultan Dördüncü Murâd Hân'ın Romani” ismi, bu satırların âciz yazıcısının, daha evvelki “Cihângîr” Türk hükümdârları hakkında ortaya koymaya çalıştığı mesâiden kuvvet bularak verildi. Sultan Dördüncü Murâd Hân, Osmanlı Türk Cihân Devle-

ti'nin “*Cihângîrlik*” sevdâsı güden son pâdişâhıdır. Kendisinden sonra, bu fikri tâkib eden bir hafîdi¹⁸ çıkmamıştır. Kürre-i Arz'ın tamamını hükmü altına almak isteyen Sultan Murâd Hân, ordusunun başında, Dûnyâ'nın uzak köşelerine sefer eşmiş, fetihler yapmıştır.

Sultan Dördüncü Murâd Hân, sertliği, yasakları ile tanınmış bir pâdişâhdır. Onun, yumruğunu vurup memleket idâresini ele aldığı târihten önce yaşananlar, Sultan Murâd icraatının sebebi olarak ortada duruyorken, bu husûsda Pâdişâh'ı hesâba çekmenin, vebâli vardır. Ancak, böyle fevkalâde devirlerde hep yaşandığı gibi, memleket ve milletin düzlüğe çıkması için ortaya konan otoriter tavırlar yüzünden, kurunun yanında epeyi yaş da yanmıştır. Başta Şâir Nef'î ve mâsûm Şehzâdeler olmak üzere, epeyi kalabalık bir mağdur ve mazlûm yığını, Rûz-ı Mahşer'de kurulacak Hak Terâzisi'nin kefelinde, Sultan Murâd'dan alacak tahsîl edeceklerdir. O hassâs terâzide, Sultan Dördüncü Murâd Hân'ın hasenâtının ağır basmasına duâcıyız. Onun, şahsî hesapların çok ötesinde, milleti, vatani ve devleti için yapıp ettikleri yüzünden mükâfât görmesini niyâz ediyoruz.

Bu âciz romanı, her vakit ve zemînde hayâtı paylaştığım sevgili eşim Hatice Rûhân'a ve canım kızlarım Ayşegül Selcen ile Bilge Fatma'ya armağan ediyorum.

Turgut GÜLER
Üsküdar, Mayıs 2021

¹⁸ hafîd: torun.

İSTAVROZ BAĞÇESİ'NİN¹ MURÂD'I

Adı güzel, kendi güzel, görklü Muhammed Aleyhisselâm'ın kutlu hicretlerinin bin yirmi birinci senesinin Cemâziyelevvel ayının yirmi sekizinci mübârek Cuma günü² idi. İstavroz Bağçesi Kasrı'nın³ Boğaz'a bakan selâmlık kısmında, dizlerinin üstünde oturmakta olan Pâdişâh-ı Cihân Sultan Ahmed Hân-ı Evvel,⁴ önündeki rahlede açılmış Mushâf-ı Şerîf'i okuyordu. Kitâb-ı Kerîm'in o sahîfelerinde Enbiyâ Sûre-i Celîlesi'nin âyetleri vardı. Hazret-i Pâdişâh, sâdece kendisinin duyabileceği hafif bir sesle ilâhî kelâmı kıraat ediyordu:

*"Ve nezau'l- mevâzine'l- kısta liyevmi'l- kıyâmeti felâ tuzlemü nefsin şey'e. Ve in kâne miskâle habbetin min hardelin eteynâ bihâ. Ve kefâ binâ hâsibîn."*⁵

Ahmed Hân'ın hâsekîlerinden⁶ Mâhpeyker Kösem, hâmileliğinin son durağına erişmiş ve doğum ânının eli kulağında olduğu, Harem

¹ İstavroz Bağçesi: İstanbul'un Beylerbeyi semtinde, Boğaz'a nâzır bahçe. İçinde Pâdişâh'ın belli zamânlarda ikaamet ettiği köşk vardı. Sultan Abdülazîz Hân'ın saltanatında oraya şimdiki Beylerbeyi Sarayı inşa edilmiştir. Bizans döneminde, o civârda büyük bir kilise bulunuyordu. Kilisenin üstündeki büyük haç yüzünden, bu semte "İstavroz" denmiş, bu söyleyiş, Türk hâkimiyetinde de, asırlarca muhâfaza edilmiştir. Bir ara, burada, Anadolu Beylerbeyi'nin arada-sırada kalıp dinleneceği bir köşk yapılıncâ, "İstavroz" yerine "Beylerbeyi" kelimesi kullanılır olmuştur. Anadolu Beylerbeyiliği'nin merkezi Kütahya idi. İstanbul Boğazı'nda yapılan ilk asma köprü'nün Anadolu ayağı da Beylerbeyi'ndedir.

² 28 Cemâziyelevvel 1021 (27 Temmuz 1612) Cuma.

³ kasr: köşk, küçük saray.

⁴ Sultan Ahmed Hân-ı Evvel: Sultan Birinci Ahmed Hân.

⁵ "Biz Kıyâmet günü için adâlet terâzileri kurarız. Artık kimseye hiçbir şekilde haksızlık edilmez. (Yapılan iş) bir hardal tânesi kadar dahî olsa, onu (adâlet terâzisine) getiririz. Hesap gören olarak biz (herkese) yeteriz." -Enbiyâ Sûresi, 47. âyet.

⁶ hâsekî: Osmanlı pâdişâhlarının, câriyeler arasından seçtiği gözdeleler [Hâsekî Sultan: Pâdişâh gözdesi olup çocuk doğuran hâsekî] / Osmanlı Devleti'nde, Pâ-

halkının usta kadınlarınca duyurulmuştu. Hâkânların Hâkânı Sultan Ahmed Hân'ın pek sevdiği ve sözünün üstüne söz kondurmadığı câriyesi ve dahî gözdesi Mâhpeyker Kösem, doğumunu İstavroz Bağçesi'nde yapmak istediğinde, bu, hemen yerine getirilmiş ve başta Pâdişâh Hazretleri bizzat kendisi olmak üzere, Sarây-ı Âmire'nin Harem nüfusu, neredeyse topluca İstavroz Bağçesi'ndeki kasra taşınmıştı. Birkaç gündür, İstavroz Bağçesi'nin bulunduğu İstanbul semti, Kürre-i Arz'ın merkezi hâline gelivermişti. Zâten, Pâdişâh-ı Âlem-penâh Efendimiz nerede ise, Kürre-i Arz'ın merkezi de orası değil midir?

Sultan Ahmed Hân, okuduğu âyetin nihâyetinde, “*sadakallâhü'l-azîm*”⁷ diyerek, tefekküre daldı. Pâdişâh, daha yirmi üçüncü yaşının içinde bir civân delikanlı idi. Osman, Mehmed, Selîm, Hüseyin adlarında dört şehzâdesinin tevellüdü, bu kısa ömre nasıl sığmıştı? Bu suâle, ne sûretle cevâp vereceğini bilemiyorken, şimdi yeni bir doğum muştusu bekliyordu. Şâyet, bugün de bir şehzâde doğar ise, bu kısacık hayâtının beşinci erkek vârisi Dünyâ'ya gelecekti. Ahmed Hân, mütevekkil ve dinî hasletlerine toz kondurmamaya çalışan bir kuldu. Az evvel okuduğu âyet-i kerîmede, Cenâb-ı Hakk Hazretleri, Kıyâmet günü kuracağı adâlet terâzilerinden bahsediyordu. Ahmed Hân, yalnız “*Cihân Tahtı*”nda oturmuyor, aynı zamanda “*Halîfe-i Rûy-ı Zemîn*”, yâni “*Yeryüzü'ndeki Müslümanların Halîfesi*” sıfatını taşıyordu. Cennet-mekân Yavuz Sultan Selîm Hân Hazretleri ile başlayan Türk halîfelerinin altıncısı Sultan Ahmed Hân idi. Sultan Ahmed Hân, hem Türk Cihân Devleti'nin başında bulunuyor, hem de İslâm Âlemi'nin mânevî başbûğu biliniyordu. Fakat, bütün bu Dünyevî sıfatların ötesinde, Ahmed Hân'ın gönlünde kocaman bir Muhammedî nehir çağıldamakta idi. Bu Muhammedî su çağlayanı, bâzı demlerde ummân hacmine ulaşıyordu. Sarây-ı Âmire'deki Hırka-i Saâdet Dâiresi, Sultan Ahmed Hân'ın gönlünü ve sînesini dinlendirdiği bir ulvî mekân idi.

Hazret-i Peygamber'den yâdigâr ve hepsi de onu hatırlatan bu emânetlerin arasında geçirdiği zamân, ne kadar uzun olursa olsun, Sultan Ahmed Hân'a pek kısa gelirdi. Yine böyle bir Hırka-i

dişâh'ın hizmetine tahsis edilmiş olan Bostancı Ocağı mensuplarına ve Yeniçerilere verilen isim, Pâdişâh'ın ve Saray'ın iç hizmetlerini gören kimse.

⁷ sadakallâhü'l-azîm: Yüce Allâh doğru söyledi.

Saâdet ziyâretinde, “*Nakş-ı Kadem-i Şerîf*”lere⁸ bakarak, gözlerinden yaş akıtmıştı. Orada, Hazret-i Nebî-i Muhterem’in mübârek hâtırâsı önünde, aklına bir fikir gelmiş ve Cihân Devleti’nin Pâdişâhı ve Rûy-ı Zemîn’deki Müslümanların Halîfesi olarak, ömrünü İki Cihân Serveri, Mefhar-i Mevcûdât Muhammed Mustafâ Aleyhisselâm’ın ayakları altında geçirmek arzusunda bulunmuştu. Hırka-i Saâdet Dâiresi’nden çıkar çıkmaz fermân eyleyerek, “*Nakş-ı Kadem-i Şerîf*” ölçüsünde ve dahî şeklinde bir sorguç yaptırmış, sarığına bu sorguç takmış idi. O günden sonra, bilhassa resmî merâsim ve muâyedelerde,⁹ Sultan Ahmed Hân’ın sarığına bakan gözler, o sarığın sorgucuna, Türk Sultânı’nın başının üstüne, Habîbullâh’ın ayağının bastığını görmüşlerdi. Hattâ Sultan Ahmed Hân, bu Muhammedî saâdet ve sermestîyi¹⁰ anlatan bir de manzûme kaleme almıştı:

*“N’ola tâcum gibi bâşumda götürsem dâim
Kademî resmini ol Hazret-i Şâh-ı Resûl’ün
Gül-i gülzâr-ı nübüvvet¹¹ o kadem sâhibidür
Ahmedâ durma yüzün sür kademîne o gülün”*

Sultan Ahmed Hân, Kürre-i Arz’ın şeksiz şüphesiz en büyük devletinin yüce tahtına oturduğunda, daha on dördüncü yaşının içinde bulunuyordu ve henüz sünnet olmamıştı. Sultan Ahmed Hân, az evvel okuduğu âyet-i kerîmede geçen:

“Biz Kıyâmet günü için adâlet terâzileri kurarız. Artık, kimseye hiçbir şekilde haksızlık edilmez. Yapılan iş, bir hardal tânesi kadar dahî olsa, onu adâlet terâzisine getiririz.”

ifâdesini, zihin bahçesinde gezdirdi.

Dedesi Sultan Murâd Hân-ı Sâlis’in¹² cülûsunda, beş kardeşi yay kirişi ile boğdurulmuş, Âhiret Yurdu’na yollanmıştı. Bu elîm hâdisenin Türk nesli üzerindeki hâtırâsı daha kaybolmadan, babası Sultan Mehmed Hân-ı Sâlis’in¹³ tahta çıkışında, bu sefer on dokuz

⁸ Nakş-ı Kadem-i Şerîf: Hz. Peygamber’in ayak izleri. Topkapı Sarayı Hırka-i Saâdet Dâiresi’nde dördü taş, ikisi tuğla üstünde olmak üzere, altı Kadem-i Şerîf vardır. Bu taşlardan biri, Hz. Muhammed’in Mi’râc yolculuğunda bastığı taştır.

⁹ muâyede: bayramlaşma.

¹⁰ sermestî: (mutluluktan duyulan) sarhoşluk.

¹¹ gül-i gülzâr-ı nübüvvet: peygamberlik bahçesinin gülü (Hz. Muhammed).

¹² Sultan Murâd Hân-ı Sâlis: Sultan Üçüncü Murâd Hân [983 (1574)-1003 (1595)].

¹³ Sultan Mehmed Hân-ı Sâlis: Sultan Üçüncü Mehmed Hân [1003 (1595)-1012 (1603)].

kardeşi, aynı âkibete uğrayarak boyunlarını yay kirişine uzatmışlardı. Bütün bu şehzâde katilleri, Sultan Ahmed Hân'ın derûnunda da derin yaralar açmış, sînesi pârelenmişti. Cenâb-ı Rabbü'l-Âlemîn, mekânını Cennet'in Firdevs ve Adn duraklarında eylesin, Fâtih Sultan Mehmed Hân Hazretleri'nin uğurlu ve mübârek ellerinden çıkan Kaanûnnâme-i Âl-i Osmân'ın,¹⁴ bu şehzâde katline cevâz veren maddesi, Sultan Ahmed Hân'ın cülûsuna kadar, daha nice bî-günâh şehzâdenin bedenlerine yay kirişi değdirmişti. Bu, hesâb etmesi müşkil işlerden oluvermişti. Mes'elenin Türk Devleti'nin bekaasına bakan tarafına, kimsenin diyeceği olamazdı, nitekim olmamıştı. Lâkin, hem devletin bekaası baş üstünde taşınabilir, hem de kimsenin vebâline girilmeyebilirdi. Bunun bir çâresi olmalıydı. Yoksa, Kıyâmet günü kurulacak Hak Dîvânı'nda, adâlet terâzileri, hardal tânesi kadar dahî olsa, yapılan işleri tartacaklardı.

Sultan Ahmed Hân, Kıyâmet günü kurulacak adâlet terâzilerinde tartılacak işlerden birinin de sevgili ağabeyi Şehzâde Mahmûd'un boğularak hayâtтан koparılması olduğunu düşündü. O sırada on dördüncü yaşının içinde olan Sultan Ahmed Hân, kendisinden yedi yaş büyük ağabeyi Mahmûd'un, Saray içinde kaynatılan iftirâ kazanına atıldığını, ilerleyen yıllarda, kendisi tahtta iken anlayacaktı.

Sultan Ahmed Hân, ağabeyi tâlihsiz şehzâde Mahmûd karındaşının başına gelenleri, sırası ile zihninden geçirdi ve o hâdisenin yürek burkan âkîbetini, göğüs kafesinde yeniden hissetti. Hicret-i Resûlullâh'ın bin on birinci senesi bitmek üzere idi. Zilhicce ayının yirmi yedinci Cumartesi günü,¹⁵ Yeryüzü, yükselen bir ağıtla karalara büründü. Büyük karındaşı Şehzâde Mahmûd, azîz boynunu cellâd yayının kirişine uzatmış, bu Dünyâ hayâtından göçüp Âhîret Yurdu'na ermişti.

Sultan Ahmed Hân'ın ağabeyi Şehzâde Mahmûd Hazretleri, bir seçî¹⁶ ve gayûr¹⁷ kimse ve sâhib-i âr u gayret, müteharrik¹⁸ delikanlı idi. Sultan Ahmed Hân'ın muhterem pederlerinin, yâni ki, Sultan Mehmed Hân-ı Sâlis Hân'ın uğurlu saltanatlarında, bilhassa

¹⁴ Kaanûnnâme-i Âl-i Osmân: Osmanlı Hânedânı Kaanûnu (Osmanlı Anayasası).

¹⁵ 27 Zilhicce 1011 (7 Haziran 1603).

¹⁶ seçî: cesûr, yürekli, yiğit.

¹⁷ gayûr: çok gayretli, çok çalışkan, çok hamiyetli [kelimenin, ayrıca "çok kıskanç" mânâsı da vardır.].

¹⁸ sâhib-i âr u gayret, müteharrik: utanma, hicâb ve gayret sâhibi, hareketli.

Anadolu'da çıkan ihtilâllerin ve bu ihtilâllerde âsilerin başına geçen sergerdelerin¹⁹ verdiği zarâr, yıkıp yaktıkları hâneler, kıyıp kara toprağa çaldıkları cânlar, Şehzâde Mahmûd Hazretleri'nin sînesini çâk çâk²⁰ eyliyordu. Türk Cihân Devleti'nin umûr görmüş erkânı ile ömrünü akınlarda, cenklerde geçirmiş başbûğları, Sultan Mehemed Hân'dan sonra, başlarında Şehzâde Mahmûd'u görmek, Dünyâ'nın bozulan tekmil işlerini ona ismarlamak isterlerdi. Sultan pederinin, Anadolu Diyârı'nda kaynatılan ihtilâl kazanını söndürmek veyâ kaldırıp tersine çevirmek husûslarında hareketsiz ve dahî sessiz kaldığını gören Şehzâde Mahmûd'un, Anadolu'ya sevk edilen orduların serdârlığını talep etmesi, fitne ve fesâd ehlinin etmeğine²¹ yağ sürmüş, baba ile oğulun arasına buzdan yapılmış kocaman kocaman dağlar konuvermişti.

Sultan Mehemed Hân Hazretleri, nûr-ı aynı Mahmûd'unun cesâret ve şecâat timsâli yüreğini ve devletine olan kopmaz ve sapsamaz sadâkatini bilmesine; Cihân yıkılsa vatanı uğrunda cân fedâ edeceğinden emîn olmasına; önüne Âlem'in cümle hazîneleri konsa, babasına âsî gelmeyeceğine îmân etmesine rağmen, gönül bahçesi târumâr olmuş birkaç basit iz'ân ve vicdân yoksunu ehl-i fisk u fücûrun²² sözlerine kanmış ve ciğerpâresi²³ Mahmûd'unu cellâd yayının kirişlerine havâle eylemişti. Bu, her ne kadar Sultan Ahmed Hân'ın Cihân Tahtı'na uzanan tâlihini parlatmış, onun pâdişâh olmasını temin etmiş ise de, derûnunda açılan yara, bir türlü kapanmamıştı.

Yine Sultan Ahmed Hân'ın aklında kalan bir şeyh kıssası, ağabeyi Mahmûd'un boynuna geçirilen yay kirişinde okunuyordu. Her kul gibi, Şehzâde-i Civân-baht Mahmûd da, yeri ve dahî zamânı geldiğinde şeyhlerle, pîrlerle, halka mâl olmuş gönül erleriyle buluşur, konuşur, uzun uzun sohbet ederdi. Bunda şaşılacak ve yadırganacak bir hâl yok iken, Şehzâde Mahmûd'a kıymaya azmedenlerin bühtânına dâhil edilen böyle bir şeyh hikâyesi vardı. Gûyâ, Şehzâde Mahmûd Hazretleri'nin konuşup gönlünü cilâladığı bir şeyh, ona saltanat muştusu veresiymiş. Bu, Sultân-ı Cihân Mehemed Hân Haz-

¹⁹ sergerde: haydûdlük, serserilik vb. işlerde elebaşı durumunda olan kimse.

²⁰ çâk çâk: parça parça.

²¹ etmek: ekmek.

²² ehl-i fisk u fücûr: hak yoldan çıkıp fenâlık, ahlâksızlık ve günâh işlemeyi huy hâline getirenler.

²³ ciğerpâre: insanın, ciğerinin köşesi gibi sevdiği kimse, evlâd, torun.

retleri'ne bayrak kaldırmak demekmiş ve pusuda beklemekte olan müfterî ehli, hiç durmadan bu iftirâlarını Pâdişâh Efendimiz'e yetiştirmişler, mâsûm ve bîgünâh Mahmûd'un ecelini öne aldirmişlardı. Kızlarağası, bu şeyh yalanını anlatan düzmece mektûbu Pâdişâh Hazretleri'ne iletmiş ve hemen derdest edilen Şehzâde Mahmûd, önce bir müddet hapsedilmiş, nihâyet Hicret-i Muhammed Mustafâ Salli Aleyhi Ve Sellem'in bin on birinci senesi Zilhicce ayının yirmi yedinci Cumartesi günü,²⁴ cellâdların tuttuğu yayın kirişi ile boğulmuş, Dâr-ı Bekaa'ya uğurlanmıştı.

İş bu kadarla kalmamış, Sultan Mehmed Hân Hazretleri'nin bir türlü dinmeyen gazabı, Mahmûd'un ardından başka kurbânlar da bulmuştu. Bu cümleden olarak, merhûm Şehzâde Mahmûd'un vâlidisi ile kendisine iftirâ çamuru yapıştırılan mâsûm Şeyh, denize atılarak ortadan kaldırılmışlardı. Şehzâde Mahmûd'un cansız bedeni, Şehzâde Câmii haziresine defnedilmiş, bu aziz câmie "Şehzâde" adını verdiren mağfûr Mehmed Hân'ın²⁵ yakınına götürülmüştü.

Sultan Ahmed Hân, ağabeyi Şehzâde Mahmûd'un başına gelenleri hatırladıkça içinin ve göğsünün daraldığını hissediyor, boğazında düğümlenen hıçkırıkları bastırmaya çalışıyordu. Sultan Ahmed Hân'ın dedesinin dedesi, Sultan Süleymân Hân-ı Evvel Hazretleri,²⁶ Şehzâde Câmii'ni, Mağnisa'da²⁷ vefât eden sevgili oğlu Mehmed için, Mîmâr Koca Sinan Hazretleri'ne ısmarlamış ve kısa zamân içinde orada, Mehmed Hân'ın türbesi etrâfında uluğ bir külliye teşekkül etmişti. Yine Sultan Süleymân Hân Hazretleri'nin oğullarından Şehzâde Cihângîr,²⁸ Haleb'de ömrünü hitâma erdirmiş ve on sene

²⁴ 27 Zilhicce 1011 (7 Haziran 1603) Cumartesi.

²⁵ Şehzâde Mehmed: Kaanûnî Sultan Süleyman Hân'ın oğlu Şehzâde Mehmed. 950 (1543) yılında, Manisa'da vefât etmiş, İstanbul'da, şimdiki Şehzâde Câmii'nin bulunduğu yere defnedilmiş, bilâhare, oraya, Mîmâr Sinan mârifetiyle bugünkü Şehzâde Câmii ve müştemilâtu inşâ edilmişti. Daha sonra, bu câmiin bulunduğu semte Şehzâdebaşı denilecektir.

²⁶ Sultan Süleyman Hân-ı Evvel: Kaanûnî Sultan Süleyman Hân.

²⁷ Mağnisa: Manisa.

²⁸ Şehzâde Cihângîr: Kaanûnî Sultan Süleyman Hân'ın oğlu Şehzâde Cihângîr. 960 (1553) yılında Haleb'de, babasının yanında vefât etmiş, İstanbul'a getirilen na'sı, on yıl önce vefât eden ağabeyi Şehzâde Mehmed'in yanına defnedilmiştir. Daha sonra, İstanbul Boğazı'na bakan yüksek bir tepe üzerine, Mîmâr Sinan tarafından Cihângîr Câmii yapılmıştır. Bu câmi, bulunduğu semte de adını vermiştir. İstanbul'un Cihângîr semti, adını, hem bu câmiden, hem de Şehzâde Cihângîr'den

sonra, o da ağabeyi Şehzâde Mehemmed'in yanına konmuştu. Şimdi, Şehzâde Mahmûd da o azîz mekâna yatırılınca, külliyyenin adı olan “Şehzâde” kelimesi, taşıdığı mânâyı üçe katlamıştı.

Sultan Ahmed Hân, babası Sultan Mehemmed Hân ile ağabeyi Şehzâde Mahmûd arasında gidip gelen aklını, orta yerde tutmaya çalışarak, hem babasının, hem de ağabeyinin hâllerini fikreyledi. Sonra, okuduğu âyet-i kerîmenin mânâsına daldı:

“Biz Kıyâmet günü için adâlet terâzileri kurarız. Artık kimseye hiçbir şekilde haksızlık edilmez. (Yapılan iş) bir hardal tânesi kadar dahî olsa, onu (adâlet terâzisine) getiririz. Hesap gören olarak biz (herkese) yeteriz.”

Sultan Mehemmed Hân-ı Sâlis, tahta cülûsunda on dokuz karındaşını birden îdâm ettirmiş, cellâd takımının ellerindeki on dokuz yay kirişi, on dokuz günâhsız cânâ kıymıştı. Sultan Mehemmed Hân; vefâtına altı ay, on üç gün kala da,²⁹ kendi oğlu Mahmûd'a cellâd yollamıştı. Sultan Ahmed Hân, pederi Sultan Mehemmed Hân için, sokakdaki ahâlinin eyi şeyler söylemediğini biliyordu. Tebdîl gezdiği nice kereler, babası hakkında, onun “müteyemmin”³⁰ olmadığına dâir güft ü gülar iştmiş, hüznlenmişti. Bir kişinin, üstelik Cihân Tah-tı'nda oturan bir Türk Sultânı'nın, babası üstüne böyle şeyler duyması, kolay katlanılacak işlerden değildi. Daha Kıyâmet Günü'ndeki İlâhî Mahkeme kurulmadan, o mahkemedeki terâziye hardal tâneleri konulmadan, bu fânî Âlem'in terâzisi, sokak aralarında çoktan kurulmuştu. Sultan Ahmed Hân, İstavroz Bağçesi'ndeki köşkün selâmlık kısmında, önündeki rahlede açık duran Kur'ân-ı Kerîm'e bakarak, Şehzâde Mahmûd ile Sultan Mehemmed Hân'ın sîmâlarını yan yana getirmeye çalıştı.

Allâh Cennet'in Firdevs ve Adn duraklarına erdirsin, Sultan Süleymân Hân³¹ Hazretleri, son Sefer-i Hümâyûnları olan ve “Sigetvar Seferi” diye anılacak olan harekâtı başlatıp Âsitâne'den yola çıktığın-

alır. Adına yapılan câmi Boğaziçi'nde olmasına rağmen, Şehzâde Cihângîr'in türbesi, hâlâ Şehzâde Câmii haziresindedir.

²⁹ Sultan Üçüncü Mehmed Hân, 16 Receb 1012 Cumartesi gününü 17 Receb 1012 Pazar'a bağlayan gece (20 Aralık 1603 Cumartesi-21 Aralık 1603 Pazar) vefât etmiştir.

³⁰ müteyemmin: bir şeyi uğurlu sayan, kutlu, mübârek kabûl eden.

³¹ Sultan Süleyman Hân: Kaanûnî Sultan Süleyman Hân.

da, bunun aynı zamânda hayâtının en büyük seferine giden, şanlı bir yürüyüş olduğunu, hâtifden³² gelen seslerle idrâk etmekte idi.

25 Şevvâl 973 Çarşamba günü³³ Edirne'ye ulaşan Kaanûnî Sultan Süleyman Hân, burada üç gün kaldıktan sonra yoluna devâm etmişti. 7 Zilkade 973 Pazar günü,³⁴ Sâlihli yakınlarında, Saruhân Vâlisi Şehzâde Murâd'ın bir oğlu Dünyâ'ya gelmişti. O sırada çıktığı Sefer-i Hümâyûn dolayısıyla yolda olan Pâdişâh'a, bu doğum haberi 13 Zilkade 973 Cumartesi günü,³⁵ Tatar Pazarcığı menzilinde iletilmişti. Şehzâde Murâd, oğlunun ismini dedesinin koymasını istihâm ediyordu. Kaanûnî Sultan Süleyman Hân:

"Ecdâd-ı kirâmumuzda Murâd oğlu Mehemed olgelmiştir. Nâm-ı şerîfi Mehemed olsun."

diyerek, torununun oğluna Mehemed adını koymuştu.

Pâdişâh, bu sözünde Sultan İkinci Murâd Hân ile oğlu Fâtih Sultan Mehemed Hân'ı kassetmişti. Şehzâde Mehemed, Sultan Ahmed Hân'ın pederi Sultan Mehemed Hân idi ve babasından sonra Erike-i Âlem-penâh'a³⁶ oturarak, Kaanûnî Sultan Süleyman Hân Hazretleri'nin Arzû-yı Hümâyûnları üzere, Murâd Hân'dan sonraki Mehemed olmuştu.

Sultan Ahmed Hân, İstavroz Bağçesi Köşkü'nün penceresinden Boğaziçi'ne göz kaydırır. Orada, ağabeyi Şehzâde Mahmûd'un günâhsız vâlidesi ile, hakkında iftirâlar sıralanan Şeyh'in sûretlerini görür gibi oldu. Tam o sırada, Çavuşbaşı³⁷ içeri girdi. Bel hizâsına kadar eğilerek söze ruhsat istedi. Sultan Ahmed Hân, gözlerini gelen

³² hâtif: gaybdan seslenir gibi haber veren melek / gözle görülmeyen mânevî âlem.

³³ 27 Şevvâl 973 (15 Mayıs 1566) Çarşamba.

³⁴ 7 Zilkade 973 (26 Mayıs 1566) Pazar.

³⁵ 13 Zilkade 973 (1 Haziran 1566) Cumartesi.

³⁶ Erike-i Âlem-penâh: Âlem'i koruyan taht (Osmanlı Türk Cihân Devleti'nin tahtı).

³⁷ Çavuşbaşı: Dîvân-ı Hümâyûn'daki çavuşların âmiri olan, devlet erkânından bir memûr, Hünkâr başyâveri [çavuş: orduda onbaşidan sonra gelen erbaş rütbesi / küçük bir grup hâlinde çalışan işçilerin başında bulunup çalışmayı düzenleyen kimse / askerî okullarda sınıf birincisi / eski Türk devletlerinde de mevcûd olup Osmanlılar'ın ilk zamânlarında elçilik, siyâsî haberleşme, idârî işler gibi önemli husûslarda vazîfeli iken gittikçe vazîfe sâhaları daralan ve sonraları sâdece Dîvân-ı Hümâyûn'a hizmet eden ve Pâdişâh'ın yanında ve husûsî hizmetinde bulunan kimselere verilen isim / esnâf teşkilâtında, bâzı dinî zümrelerde, bu teşkilâtların kendi içlerindeki düzeni sağlayan ve tatbîk eden kimse.].

Çavuşbaşı'na çevirerek sağ elini yukarı kaldırdı, ona söz müsâadesi verdi. Çavuşbaşı, Sultan'dan aldığı icâzetle şöyle dedi:

“Hünkâr’ım! Gözünüz aydın! Sulb-i Hümâyûn’unuzdan³⁸ bir Şehzâde-i Nev-zâdınız,³⁹ sultânı olduğunuz Âlem’i teşrîf eylediler. Mâhpeyker Kösem câriyeniz, bir şehzâde doğurmuştur. Cenâb-ı Rabbü’l-Âlemîn, onun ömrünü uzun, bahtını açık eylesin ve bunları siz Pâdişâh-ı Cihân ve Halîfe-yi Rûy-ı Zemîn Efendimiz Hazretleri’ne de göstereyin. Emr ü fermân, Bürhânü’l-Havâkîn⁴⁰ Efendimiz’indir.”

dedi.

Çavuşbaşı'nın ağzından çıkan ve derin bir kuyunun içinden çıkan ney sadâsını andıran sesler, bir muştı getirmişlerdi. Haberini beklemekte olduğu doğum olmuş, bir şehzâdesi Dünyâ'ya gelmişti. Sağ arka tarafındaki püsküllü ipi çekti. Bu ipin, kapu dışındaki çingırağa bağlı olduğunu bilen Çavuşbaşı, birazdan içeriye zülüflü baltacılarından⁴¹ ve hâsekîlerden bir bölük hizmetkârın gireceğini tahmîn etti. Çavuşbaşı, daha bu tahmîn cümlesine nokta koymamıştı ki, düşündüğü gibi, İstavroz Bağçesi Köşkü'nün selâmlık odasına altı hizmetkâr girdi. Bunlardan üçü zülüflü baltacı, üçü de hâsekî idiler. Sultan Ahmed Hân, hâsekîlerden birini yakınına çağırdı ve sol yanında durmakta olan keseği vererek:

“Bu kese, Çavuşbaşı kulumun⁴² muştuluk hakkıdır. Getirdiği haber, gönülmüze saâdet suları serpmiştir. Bu keseği, Çavuşbaşı'mıza veresiz. Allâh-ı Zül-

³⁸ Sulb-i Hümâyûn: Yüce nesil, ulu zürriyet / Pâdişâh'ın zürriyeti

³⁹ Şehzâde-i Nev-zâd: yeni doğmuş Şehzâde.

⁴⁰ Bürhânü’l-Havâkîn: hâkânlarla hâkânlık bahşeden büyük Hükümdâr (Sultan Birinci Ahmed Hân).

⁴¹ Zülüflü Baltacılar: Osmanlı Sarayı'nda, hem Pâdişâh'ın, hem de Saray'ın gündelik işlerine bakan, odun taşıyan, ocak ve soba yakan hizmetkârlara, başlarındaki sarıklara yünden örülmüş püsküller taktıklarından “Zülüflü Baltacılar” deniyordu. Sultan Üçüncü Ahmed Hân'ın saltanatında Sadr-ı âzamlığa kadar yükselmiş olan meşhûr Baltacı Mehmed Paşa, Zülüflü Baltacılar Ocağı'nda yetişmiştir.

⁴² Buradaki “kul” tâbiri, bugünkü “vatandaş” mânâsında anlaşılmalıdır. Yoksa, ne Pâdişâh - hâsâ - ilâhdır, ne de tebaası onun kulu, kölesidir. Bu kabil kelime ve tâbirleri, kullanıldıkları zamânın şartları içinde mânâlandırmak lâzımdır. Osmanlı askerî teşkilâtının en çok kullanılan isimlerinden biri “Kapıkulu Ocakları”dır ve buradaki askerlerin hepsi de Türk Cihân Devleti'nin vatandaşı olan askerlerdir.

celâl Hazretleri, hem Çavuşbaşı'mıza, hem de bütün Memâlik-i Mahrûse'me⁴³ gönül şâdlıkları versin, inşâallah."

Pâdişâh'dan içi altun sikke dolu keseyi alan hâsekî, sağ elini göğsüne, ağzına ve başına götürüp getirerek üst üste temennâlar⁴⁴ çaktı ve geri geri giderek tuttuğu keseyi Çavuşbaşı'na verdi. Kesenin Çavuşbaşı'na ulaşmasının ardından, Sultan Ahmed Hân, zülüflü baltacıardan birini, az önceki hâsekî gibi yakınına çağırdı. Pâdişâh'ın arkasında, duvara asılı duran bir kaftan vardı. Sultân-ı Cihân, eliyle o kaftanı işâret etti ve yanına gelen zülüflü baltacıya:

"Şu semmûr⁴⁵ kürk, Çavuşbaşı kuluma, bu günün bergüzârıdır.⁴⁶ Ol hil'ati,⁴⁷ burada, benim şâhitliğimde Çavuşbaşı'muz telebbüs eylesin.⁴⁸ Bizi hoş-hâl⁴⁹ eylemiştir, o dahî hoş-hâl olsun."

Zülüflü baltacı, son derece îtinâ ile tuttuğu kürkü, temennâlar ederek ve geri geri gelerek arkadaşlarının ve dahî Çavuşbaşı'nın olduğu köşeye taşıdı. Orada bulunan diğer iki zülüflü baltacı, yoldaşlarına yardımcı olmak için, kürkün birer ucundan kavradılar ve bir hamlede o semmûr kürkü, Çavuşbaşı'nın sırtına geçirdiler. Bu işi başaran ve beceren zülüflü baltacılar, ellerine dokunan yumuşaklığı ve kürke işlenmiş sîm çubukların Ay ışığına benzeyen parıltılarını, mehtâba bakar gibi seyrettiler.

Çavuşbaşı, önce altun dolu keseyi aldığına, ardından da bu semmûr kürkü eğnine⁵⁰ geçirdiğine, bir türlü inanamıyor, getirdiği müş-

⁴³ Memâlik-i Mahrûse: korunmuş, muhâfaza altına alınmış memleketler, Osmanlı Türk Cihân Devleti'nin sınırları içinde olan yerler.

⁴⁴ temennâ: arzu, istek, temennî / hürmet ve âşinâlık göstermek veyâ teşekkür bildirmek için, sağ eli dizden aşağı indirip sonra yukarı doğru kaldırarak ağza ve başa götürmek sûretiyle verilen bir selâm çeşidi [kelime, Türkçede "temennah" şeklinde de kullanılmıştır.

⁴⁵ semmûr: "samûr" kelimesinin, eski Türkçe metinlerde kullanılan şekli [samûr: sansargiller âilesinden, Avrupa'nın kuzeyinden Kamçatka Yarımadası'na kadar, geniş bir sâhada yaşayan, yumuşak ve ince tüylü, pek makbûl postu için avlanan, kısa kuyruklu, küçük, memeli hayvan / bu hayvanın postundan yapılmış kürk].

⁴⁶ bergüzâr: yâdigâr olarak verilen şey, hediye, armağan / yâdigâr olarak kalan şey, hâtrâ.

⁴⁷ hil'at: pâdişâhlar ve vezîrler tarafından birine iltifât veyâ mükâfât olarak giydirilen kürklü, işlemeli, kıymetli kaftan.

⁴⁸ telebbüs eylemek: giymek, giyinmek.

⁴⁹ hoş-hâl: durumu iyi, mes'ûd, bahtiyâr, memnûn.

⁵⁰ eğn: eğin, sırt, arka.

tunun bunca kıymetli oluşuna, mânâ vermeye çalışıyordu. Sultan Ahmed Hân, Çavuşbaşı'nı altun dolu kese ve semmûr kürk ile sevin-dirdi, fakat bu fiillere şâhitlik eden zülüflü baltacılarla hasekileri de unutmadı. Böylesine bir Pâdişâh sürûruna, onların da ortak olması lâzımdı. Çavuşbaşı'na verdiği kesenin yarısından da küçük altı ke-seyi, bu altı hizmetkârı için hazırlatmıştı. Sıra ile, o keseler de yeni sâhipleriyle buluştular. Şimdi, İstavroz Bağçesi Köşkü'nün selâmlık odasında, Pâdişâh Hazretleri'nin Huzûr-ı Hümâyûnlarında bulunan herkes şen, herkes şâtır⁵¹ idi. Sultan Ahmed Hân, zâten delikanlılık çağında bir civân Pâdişâh idi. Aldığı bu kanat takıp uçurucu haber ile, uçurtma uçuran çocuklara dönmüştü.

Sultan Ahmed Hân-ı Evvel, huzûrunda ellerini göğüslerinde bir-leştirmiş Hünkâr bendelerine dikkatli ve inceleyici gözlerle tekrâr baktı. Bakışlarını Çavuşbaşı'nın üstünde durdurdu ve:

“Baka Çavuşbaşı! Tez haber salasın ve şu saatte bir Şehzâde-i Ci-vân-baht'ın tevellüd eylediğini,⁵² cümle memâlikime⁵³ yayasın. Âsitâne-i Saâ-det'deki⁵⁴ münâdi topları,⁵⁵ bekmeden atılsın. Bu muştuyu, evvelâ Şehr-i Stanbul duysun. Ardından üç gün üç gece temâdi edecek⁵⁶ şenlikler yapılsın. Tekmîl sarayların, imâretlerin, erkân-ı devlet köşk ve konaklarının matbahla-rı⁵⁷ aşlar pişirsin, etmekler dizilsin, her çeşit tatlıdan, şerbetten tümen tümen yığılsın, Şehzâde'min teşrîfi, herkesi şâd eylesin, vesselâm!”
dedi.

⁵¹ şâtır: neş'eli, şen [kelimenin şu mânâları da vardır: Pâdişâh'ın maiyetinde bu-lunan, merâsim ve alaylarda atının yanında yürüyen hizmetkârlar sınıfı / Sadr-ı âzam ve vezîrlerin maiyetinde, debdebelerini arttırmak için bulunan, yolsuzluk yapanların tevkîf edilmesinde ve götürülmesinde, bir nevi zabtiyelik yapan kim-selere verilen isim.].

⁵² tevellüd eylemek: doğmak.

⁵³ memâlik: memleketler. [Sultan Birinci Ahmed Hân, burada Osmanlı Türk Cihân Devleti'nin sınırları içinde olan diyârları kast ediyor.].

⁵⁴ Âsitâne-i Saâdet: saâdet eşiği / İstanbul.

⁵⁵ münâdi topları: saltanat değişikliği, şehzâde veyâ hanım sultanların doğumu, Ramazan ayının başlangıcı, bayram günleri gibi mühim gelişmeleri ahâliye du-yurmak için atılan haber topları [münâdi: bir haberi yüksek sesle duyuran, ilân eden kimse / çağırın, dâvet eden kimse, dâvetçi.].

⁵⁶ temâdi etmek: devâm etmek, sürmek, uzamak.

⁵⁷ matbah: mutfak [Mevlevî tekkelerinde hem yemek pişirilen, hem de tarîkata yeni girmiş olanlara ilk dergâh terbiyesinin verildiği yer.].

Emr-i Şerîfi⁵⁸ alan Çavuşbaşı, beline kadar eğilerek, îcâbına göre hareket edileceğini bildiren beden hareketleri ile, geri geri giderek, sırtını Pâdişâh'a çevirmeden odadan çıktı. Zülüflü baltacılarla Hâsekiler de onu tâkib ettiler. Sultan Ahmed Hân, şimdi rahlenin başında yalnız kalmıştı. Şehzâde'sinin doğum muştusunu almıştı, muştulukları dağıtmıştı, münâdî topların atılmasını emretmişti, şenlikler için irâde çıkarmıştı. Bütün bunlar, yeni doğan Şehzâde için yapılıyordu, ammâ daha ona bir ad vermemişti. Sultan Ahmed Hân'ın aklından bir sürü erkek ismi geçiyordu. Mahmûd, tâlihsiz ağabeyinin adıydı. Şâyet yaşasaydı, şimdi Cihân Tahtı'nda o oturacaktı. Oğluna "*Mahmûd*" adını verse, hem Muhammedî bir kelime seçmiş, hem de ağabeyini yâd etmiş olurdu. Bu yüzden, aklına ilk gelen ad "*Mahmûd*" idi. Sultan Ahmed Hân, pederinin adını da ihmâl etmek istemiyordu. Üstelik "*Mehemmed*" adı, doğrudan Habîbullâh'a bağlıydı ve ec-dâd-ı kirâmî arasında, muhterem pederi dâhil, üç Sultan Mehemmed var idi. Türk örfü ve geleneği, Hazret-i Muhammed'in adını, bilerek ve büyük bir şuûrla "*Mehemmed*" kalıbına sokuvermişti. Mehemmed, Muhammed demektir. Evet, ammâ bu telâffuz tercihinde, Türk'ün gönlüne yazılmış bir incelik, nezâket vardı. Müslüman evlâdına, doğrudan verilecek "*Muhammed*" adı, o adı alan kulun şaşması ve Şeytân'a ortak olması hâlinde, Nebî-i Muhterem'in azîz rûhuna ve dahî hâtırâsına eziyet verebilirdi. Bu yüzden, Muhammed gülleri Türk bağçesinde "*Mehemmed*" olarak açıyorlardı. Sultan Ahmed, Mahmûd'da da, Mehemmed'de de karâr kılamadı. Kendi adı olan "*Ahmed*"in son menzili de "*Muhammed*" idi. Müslüman Türk'ün mâşerî vicdânı dile geldiğinde, Hazret-i Hatemü'l-Enbiyâ'ya, hepsi de "*hamd*" dalında yeşermiş "*Ahmed, Mahmûd, Mehemmed*" filizlerini dilinde gezdirerek hitâb ediyordu. Yeni doğan Şehzâde'nin adı, "*Mehemmed*" de olabilirdi. Tâlihi yâver gider de câlis-i taht olursa,⁵⁹ ondan Sultan Mehemmed Hân-ı Râbî'⁶⁰ diye söz ederlerdi. Fakat, Sultan Ahmed Hân, bu Mehemmed durağında da sâbit kalamadı. Muhterem pederinin ad alma kıssasını, yeniden fikreyledi. Yaşlı ve hasta Kaanûnî Sultan Süleyman Hân'ın, çıktığı son Sefer-i Hümâyûn'unda, Tatar Pazarcığı menzilinde, torunu Şehzâde Murâd'dan gelen doğum muştusunu ve

⁵⁸ Emr-i Şerîf: şerefli, yüce emir, pâdişâh buyruğu, fer mân.

⁵⁹ câlis-i taht olmak: tahta oturmak, pâdişâh olmak.

⁶⁰ Sultan Mehemmed Hân-ı Râbî': Sultan Dördüncü Mehmed Hân.

o muştuya karşılık ortaya koyuverdiği ad verme cehdini, hem aklında, hem de gönlünde gezdirdi. Dedesinin dedesi Sultan Süleymân Hân, Mağnisa'dan gelen ulağa:

“Ecdâd-ı kirâmumuzda Murâd oğlu Mehemed oligelmiştir. Nâm-ı şerîfi Mehemed olsun.”

deyivermişti.

Murâd oğlu Mehemed oligelmişse, Mehemed oğlu Murâd da oligelmiştir. Nitekim, Fâtih Sultan Mehemed Hân Hazretleri'nin şânlı pederleri Sultan Murâd Hân-ı Sâni,⁶¹ muhterem dedeleri de Sultan Mehemed Hân-ı Evvel değil miydi? Sultan Mehemedlerin birincisine, Çelebî sıfatı da ilâve ediliyor, “Çelebî Sultan Mehemed Hân” deniyordu. Türk kahramânlığının serdârı Sultan Yıldırım Bâyezîd Hân Hazretleri, daha Şehzâde Bâyezîd iken, Germiyân Beği'nin kerîmesi Devlet Hâtûn ile izdivâc eylemişti. Devlet Hâtûn, Mutahhara Hâtûn'un kızıydı. Mutahhara Hâtûn'un pederi Sultan Veled Hazretleri, Sultan Veled'in babası ise, Hazret-i Pîr Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî denilen hikmet pınarı idi. Şehzâde Bâyezîd-Devlet Hâtûn izdivâcı, Osmanlı Hânedânı ile Mevlânâ soyunu birleştirip aynı çeşme lülesinden akıtıvermişti. Bunun içindir ki, Yıldırım ahfâdına, “Çalab'a⁶² mensûbiyetten kinâye,⁶³ “Çelebî” denmişti. Sultan Ahmed Hân, bütün bu zihin ve akıl seyâhatinde, ecdâdı arasındaki Mehemed oğlu Murâd hakikatini keşfe çalıştı. Murâd oğlu Mehemed oligeldiği gibi, Mehemed oğlu Murâd da oligelmiş idi.

Yeni doğan Şehzâde'ye ad verme işini, bir zihin cengine çeviren Sultan Ahmed Hân, “Murâd” adını, en öne çıkardı. Şâyet oğluna “Murâd” ismini koyarsa, o Mehemed oğlu olacak mıydı? Kendi adı “Ahmed” idi. Ahmed oğlu Murâd ile, Mehemed oğlu Murâd arasında yakınlık, benzerlik bulmaya çalışırken, birden aklına Akşemseddin Hazretleri'nin “Fakîh Ahmed” kıssası geldi.

İstanbul'un fethine ramak kalan o vakit gözelinde, Akşemseddin, sâfi duâ ve niyâz olmuş, müstakbel zaferin gönül bahçesindeki mekânını hazırlıyordu. Haliç sularına yakamoz hâlinde düşen bu Akşemseddin duâ, tesbîh ve niyâzına, şu âyet-i kerîme de dâhil olmuştu:

⁶¹ Sultan Murâd Hân-ı Sâni: Sultan İkinci Murâd Hân.

⁶² Çalab: Tanrı, Allâh.

⁶³ kinâye: söylenmek isteneni doğrudan doğruya değil de, dolaylı olarak anlatan söz / sitemli, dokunaklı söz / gerçek mânâsı da anlaşılabilen bir sözü, mecâz mânâsı ile kullanma.

“*Ve iz kâle ‘îse’bnü meryeme yâ benî isrâîle innî rasûlullâhi ileyküm mu-saddkan limâ beyne yedeyye mine’t-tevrâtı ve mübeşşirân birasûlin ye’tî min ba’di’smühü ahmed. Felemmâ câehüm bi’l- beyyinati kâlû hâzâ sihrun mü-bîn.*”⁶⁴

Okuduğu âyetin, İsâ Aleyhisselâm’ın lisânı ile bahsettiği Ahmed, Kâinât’ın fahrı olan Hz. Peygamber’di ve âlemlere rahmet olarak gönderileceği, İsâ Peygamber tarafından muştulanıyordu. “*Hamd*” fiiline çıkan bütün isimler onundu. O, Muhammed’di. O, Mahmûd’du. O, elbette Ahmed’di. Akşemseddin Hazretleri, Hacı Bayrâm-ı Velî Dergâhı’nda riyâzete girinceye kadar, hep Şemseddin Muhammed diye bilinmiş, tanınmıştı. Yâni, o da Muhammed’di. Şemseddin Muhammed, aynı zamanda Şemseddin Ahmed’di. Habîbullâh’ın tekâmül isimlerine tâlib olmak, onu sevmenin ve ona itâat etmenin bir başka yolu idi. Akşemseddin, kendi iç âleminde, Saff Sûresi’nin bu âyetini her okuyuşunda “*Ahmed*” olmaya azm ederdi. Çok güvendiği, sır saklayacağını bildiği dervîş muhiblerine, kendi âciz şahsını işâret ederek “*Fakîh Ahmed*” derdi. Akşemseddin’in, Ak Şeyh ve Şemseddin Muhammed isimlerinden sonra, çok sınırlı bir dervîş tâifesi içindeki bir başka adı “*Fakîh Ahmed*” olmuştu, fakat, bunu bilenlerin sayısı, parmakla gösterilecek kadar azdı ve hepsi de ketûm⁶⁵ olmaya söz vermişlerdi.

İstanbul muhâsarasının sona yaklaştığı günlerde, Sultan Mehemed Hân Hazretleri, Akşemseddin’i görmediği saatlere sitemler ediyor, hep onun yanı başında, dizi dibinde olmayı diliyordu. Tahtakapu’daki⁶⁶ Akşemseddin çadırı, kısa aralıklarla Sultan Mehemed Hân Hazretleri’ni ağırlar olmuştu. Yine bu kabîl Hünkâr ziyâretlerinden birinde, Sultan Mehemed Hân, Akşemseddin’e:

“*Bana bir duâ tâlim et, okuyayım.*”

deyinince, Akşemseddin, Pâdişâh Hazretleri’ne:

⁶⁴ “Hatırla ki, Meryem oğlu İsâ: ‘Ey İsrâiloğulları! Ben size Allâh’ın elçisiyim, benden önce gelen Tevrat’ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek Ahmed adında bir peygamberi de müjdeleyici olarak geldim.’ demişti. Fakat o, kendilerine açık deliller getirince: ‘Bu, apaçık bir büyüdür.’ dediler.”-Saff Sûresi, 6. âyet.

⁶⁵ ketum: ağzı sıkı, sır saklayan.

⁶⁶ Tahtakapu (Tahtakapı): şimdiki Eyüb Sultan Türbesi ve Câmii’nin bulunduğu İstanbul semti.

“Zikrin, 'Yâ Fakîh Ahmed!' demek olsun. Fakîh Ahmed'den himmet taleb eyle. Tazarru'⁶⁷ ve niyâz eyle.”

diye cevâp vermişti.

İstanbul'un fethinden sonraki karşılaşmalarında, Fâtih Sultan Mehmed Hân Hazretleri, Akşemsedin'e, bu Fakîh Ahmed işini yeniden sormuş ve:

“Fakîh Ahmed kimdir ki, tazarru' ve niyâz eyledim. Allâh Te'âlâ'ya tazarru' etmiş olsam evlâ⁶⁸ değil mi idi?” demişti.

Akşemseddin, Fâtih Sultan Mehmed Hân Hazretleri'nin gözlerinin içine bakarak:

“Ol hinde⁶⁹ Fakîh Ahmed kutub- ı sâhib-i tasarruf⁷⁰ idi.”

diye cevap vermişti.

Bu hikmetli cevâbın, sıradan gözlere görünmeyen, kulaklara ulaşmayan bâtınında, Fakîh Ahmed hırkasını giymiş Akşemseddin, Allâh'ın lûtfu, keremi ve ruhsatı ile, Fâtih Sultan Mehmed Hân ile İstanbul arasındaki muhabbetin enini, boyunu ve istikbâlini hesâb ediyordu.

Akşemseddin'e, İstanbul'un fethinden sonra, fetih vaktini nasıl bu kadar isâbetli şekilde tâyîn edebildiğini sorduklarında, onun mübârek ağzından şu cevâbı almışlardı:

“Karındaşım Hızır⁷¹ ile ilm-i ledünnîde⁷² Kostantiniyye'nin fethini vaktiyle istihrâc eylemişdik.⁷³ Kal'a feth olunduğu gün Hızır'ı gördüm. Abâ-püş velîlerle⁷⁴ askerî önünce Hisâr'a girdiler. Kal'a feth olunduktan sonra Hızır karındaşımı gördüm. Kal'a duvarı üzerine çıkmış, ayaklarını sallandırmış oturmuş.”

Sultan Ahmed Hân, Şehzâde-i Nev-zâd'ına hangi adı koyacağını düşünürken hatırlayıverdiği bu Akşemseddin kıssasını, önce zihninin-

⁶⁷ tazarru': yalvarma, yakarma.

⁶⁸ evlâ: daha uygun, daha iyi, daha lâıyk, yeğ, müreccah.

⁶⁹ ol hinde: o zamânda.

⁷⁰ kutub-ı sâhib-i tasarruf: bâtın ilmine vâkıf bir gönül eri.

⁷¹ Hızır: Hazret-i Hızır Aleyhisselâm.

⁷² ilm-i ledünnî: hikmet, gayb, bâtın ilmi.

⁷³ istihrâc eylemek: (velîlere mahsûs olmak üzere) netice çıkarmak, kuvvetli tahmînde bulunmak.

⁷⁴ abâ-püş velîler: abâlarını giymiş velîler [abâ: yünden dokunmuş, çok sağlam, eskiden daha çok küçük esnâfın giydikleri potur, hırka, cepken, palto, terlik gibi şeyler yapılan, umûmiyetle deve tüyü renginde, bir çeşit kaba kumaş, bu kumaştan yapılmış bol ve geniş giyecek, hırka, cübbe / dervîş hırkası].

de, ardından da gönlünde epeyi gezdirdi. Akşemseddin Hazretleri'nin, babası tarafından konan mübârek adı “Şemseddin Muhammed” idi. Bilâhare, Engürü'deki⁷⁵ Hacı Bayrâm-ı Velî Dergâhı'nda, o dergâhın riyâzet⁷⁶ hüccesinde, yâni çile odasında “Akşemseddin” oluvermişti. Şemseddin Muhammed'den Akşemseddin'e giden yol üzerinde hangi ilâhî ve nebevî işaretler var idiyse, onun gönlündeki Muhammedî gülleri, aslâ solduramamıştı. Bilakis, Akşemseddin'in gönül bağçesindeki iri güller, her dâim diri kalmıştı. Bunun bir tek sebebi vardı, o da, Ak Şeyh'in derûnunda yanmakta olan Muhammed aşkı, çerâğı idi. Bu aşk, bâzen Muhammed diyerek, bâzen Mahmûd diyerek, bâzen de Ahmed diyerek çağılıyordu. Türk'ün gönül kandili mevkiinde duran Akşemseddin, İstanbul'un kutlu fethine açılan ışık dolu pencerede, Fâtih Sultan Mehmed Hân Hazretleri'ne:

“Zikrin, 'Yâ Fakîh Ahmed!' demek olsun. Fakîh Ahmed'den himmet taleb eyle. Tazarru' ve niyâz eyle.”

derken, bütün Muhammedî adlara tâlib olduğunu dile getiriyordu.

Bütün bunlar ortada duruyor iken, Sultan Ahmed Hân, yeni doğan oğluna, elbette “Murâd” adını koyabilirdi. Dedesinin dedesi Cennet-mekân Sultan Süleyman Hân Hazretleri, mâdemki:

“Ecdâd-ı kirâmumuzda Murâd oğlu Mehmed oligelmiştir. Nâm-ı şerîfi Mehmed olsun.”

demişlerdi.

Öyle ise Ahmed'in oğlu da “Murâd” oligelmiş sayılırdı. Çünkü, “Ahmed” de “Muhammed”, yâni “Mehmed” demektir. Evet, Kürre-i Arz'daki Âl-i Osmân'ın en tâze ve dahî körpe şehzâdesinin adı konmuştu. O, “Murâd”dı. Âl-i Osmân'ın câlis-i taht olan murâdlarının birincisi Sultan Murâd Hân-ı Hudâvendigâr⁷⁷ Hazretleri idi. Ağabeyi Gâzî Süleyman Paşa'nın omuzu dibinde Urûmeli ve Balkan seferleri eşen Hazret-i Hudâvendigâr, Süleyman Paşa'nın sürçen atının yol açtığı yürek yakan feryâdlara uzatılan tesellî nazarı idi. Orhan Gâzî Hazretleri'nin, Nîlüfer Hâtûn'dan olma oğulları Süleyman ve Murâd, hem babalarının fetih, gazâ hasletlerini tevârüs etmişler,

⁷⁵ Engürü: Ankara.

⁷⁶ riyâzet: az yiyip içme, az uyuma, çok ibâdet etme, nefsin arzûladığı şeylerin ak-sini yapma, Dünyâ lezzetlerinden sakınmak sûretiyle nefsi terbiye etme, ahlâkı güzelleştirme / perhîz.

⁷⁷ Sultan Murâd-ı Hudâvendigâr: Sultan Birinci Murâd Hân.